

روزشمار جنگ

شنبه

۲۰ اردیبهشت ۱۳۶۵

۳۰ شعبان ۱۴۰۶

۱۰ مهر ۱۹۸۶

۲۳۹

با وجود تلاش‌های ارتش عراق برای ایجاد درگیری‌های پی‌درپی و جلوگیری از تمرکز فرماندهان سپاه پاسداران برای طرح‌ریزی عملیات‌های بزرگ و اساسی، امروز، با حضور فرماندهان ارشد سپاه در قرارگاه مرکزی سپاه پاسداران، طرح عملیات بزرگ آتی برای اجرا در منطقه ابوالخصیب عراق (غرب خرمشهر و شرق بصره) بررسی شد.

در این جلسه که با حضور علی شمخانی فرمانده نیروی زمینی سپاه پاسداران، رحیم صفوی جانشین فرمانده نیروی زمینی سپاه پاسداران، غلامعلی رشید مسئول عملیات قرارگاه خاتم و عزیز جعفری فرمانده قرارگاه قدس سپاه تشکیل شد، ابتدا عزیز جعفری ضمن توضیحاتی درباره طرح پیشنهادی برای عملیات در منطقه ابوالخصیب یادآور شد که با توجه به اشکالاتی که محسن رضایی فرمانده کل سپاه، به طرح شماره ۱ وارد کرد، طرح جدید (شماره ۲) طراحی شده است. به گفته وی به دلیل وابستگی هدف اصلی عملیات (شهر ابوالخصیب) به منطقه شلمچه، برای اطمینان بیشتر در دستیابی به هدف، طرح ۲ باید در سه مرحله و با فاصله زمانی اجرا شود. عزیز جعفری در ادامه ضمن برشمردن محاسن و معایب طرح ۱ و طرح ۲، با بیان اینکه محدوده طرح ۲ از جزیره مینو تا ابوالخصیب است، گفت برای اجرای این طرح سه مرحله پیش‌بینی شده است: مرحله اول تا جاده آسفالت اول؛ جاده البحار (فاو - ابوالخصیب)، مرحله دوم تا جاده دوم؛ جاده استراتژیک فاو - بصره و آب‌اندازی در پایین جاده‌ای که از جزیره ام‌البابی عمود بر دو جاده مذکور است؛ مرحله سوم پیشروی تا جاده سوم؛ جاده فاو - ام‌القصر.

فرمانده قرارگاه قدس افزود که نیروی موردنیاز برای اجرای این طرح ۹۰ گردان برای عملیات و ۶۰ گردان برای احتیاط و پدافند برآورد شده است.

برپایه گزارش راوی مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ در قرارگاه نیروی زمینی سپاه پاسداران،*

* علاوه بر فرماندهان مذکور، مهدی انصاری راوی مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ در قرارگاه نیروی زمینی سپاه، در این جلسه حضور داشت که این گزارش با استفاده از یادداشت‌های وی تهیه شده است.

فرمانده قرارگاه قدس برای جلوگیری از هشیاری دشمن در مورد این طرح و اجرای عملیات در این منطقه و همچنین جلوگیری از حساسیت یگان‌هایی که در منطقه هستند، بر ضرورت تهیه طرح حفاظتی جدید تأکید و پیشنهاد کرد: مسائل مربوط به طرح جدید تشکیل گردان‌های قائم را به گونه‌ای با این موضوع ارتباط دهیم و نیز شایع کنیم که دشمن قصد دارد به جای فاو، خرمشهر را اشغال کند تا تردد و شناسایی و... در این منطقه طبیعی جلوه کند. در این جلسه سایر حاضران نیز پیشنهادهایی در خصوص طرح شماره ۲ مطرح کردند. در آن میان رحیم صفوی معتقد بود هدف اصلی باید عبور از اروند و پیشروی به سمت ابوالخصیب باشد.^۱

۲۴۰

ارتش عراق به دنبال حمله روز گذشته به منطقه پیچ‌انگیزه، امروز نیز دو بار به مواضع نیروهای خودی در این منطقه حمله کرد که با مقاومت رزمندگان مواجه و متحمل تلفات و خساراتی شد. همچنین فرماندهی نیروی زمینی سپاه، امروز، مأموریت بازپس‌گیری این منطقه اشغالی را به چند یگان ابلاغ کرد. هواپیماهای ایران و عراق نیز مواضع یکدیگر را در مناطق عملیاتی بمباران کردند. به گزارش واحد اطلاعات نیروی زمینی سپاه پاسداران، با گذشت حدود ۲۴ ساعت از حمله نیروهای عراقی به مواضع تیپ ۲ و تیپ ۳ از لشکر ۱۶ زرهی ارتش جمهوری اسلامی در منطقه پیچ‌انگیزه و اشغال بخشی از مواضع این لشکر،* ارتش عراق امروز نیز برای تکمیل اهداف خود دو بار در ساعات‌های ۴ صبح و ۳ بعدازظهر، با تیپ‌های ۶۰، ۹۵، ۵۱ و ۴ کماندویی تحت امر لشکرهای ۲۰ و ۱ مکانیزه که به وسیله تیپ‌های ۳۴ زرهی و ۲۴ مکانیزه پشتیبانی می‌شدند، اقدام به تک کرد، اما با مقاومت و مقابله نیروهای تیپ ۱۰ سیدالشهدا^(ع) و لشکر ۱۷ علی بن ابی طالب^(ع) از سپاه پاسداران قوای متجاوز هر دو بار به عقب رانده و متحمل تلفات و خساراتی شدند.^۲

قرارگاه خاتم‌الانبیا^(ص) در گزارشی با اشاره به نتایج عملیات جمعه‌شب (۱۳۶۵/۲/۱۹)، اعلام کرد که در نتیجه نبرد سنگین جمعه‌شب و روز شنبه (۱۳۶۵/۲/۲۰) در مناطق عملیاتی پیچ‌انگیزه و شرفانی، بیش از ۳ هزار نفر از نیروهای عراقی کشته یا مجروح شده‌اند و بیش از ۲۰۰ دستگاه تانک و نفربر و خودروی عراقی هدف حملات واحدهای ضدزره نیروی زمینی سپاه پاسداران و توپخانه و هوانیروز ارتش جمهوری اسلامی ایران قرار گرفت و منهدم شد.^۳

از سوی دیگر، فرماندهی نیروی زمینی سپاه امروز، در جلسه‌ای مأموریت بازپس‌گیری این منطقه اشغالی را به لشکرهای ۱۹ فجر، ۷ ولی عصر^(عج)، ۲۷ محمد رسول‌الله^(ص) و تیپ ۱۸ الغدیر ابلاغ کرد و برای هماهنگی بیشتر، مقرر شد این یگان‌ها تحت فرماندهی قرارگاه‌های کربلای ۱ و کربلای ۲ عمل کنند.^۴ همچنین با توجه به اینکه تیپ ۱۰ سیدالشهدا^(ع) و لشکر ۱۷ علی بن ابی طالب^(ع)

* در پی حمله روز گذشته ارتش عراق به مواضع لشکر ۱۶ زرهی، یگان‌هایی از سپاه پاسداران با حضور در منطقه و مقابله با نیروهای دشمن، مانع از ادامه پیشروی آنها شدند.

در مقابله با حملات روز گذشته و امروز دشمن در منطقه، بخشی از توان خود را از دست داده بودند، علی‌الهدی مسئول طرح و عملیات قرارگاه نیروی زمینی سپاه،* که در منطقه درگیری به سر می‌برد، با هدف تقویت توان مقابله با حملات جدید دشمن، در تماس با فرماندهی نیروی زمینی درخواست کرد دو گردان نیروی دیگر به این منطقه اعزام شود.^۵

در چنین وضعیتی، امروز با وجود اوضاع نامساعد جوی، نیروی هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران در دو نوبت عقبه تیپ ۲۴ مکانیزه عراق را در حوالی پل بجلیه بمباران کرد. از سوی دیگر، یک بالگرد کبری از هوانیروز ارتش جمهوری اسلامی ایران در حین عملیات علیه واحدهای عراقی، هدف آتش سلاح‌های ضد‌هوایی دشمن قرار گرفت و سقوط کرد که خلبان آن شهید و کمک‌خلبان آن مجروح شد.^۶

در همین حال امروز، هواپیماهای دشمن نیز پل چم‌هندی روی رودخانه دویرج در منطقه شریانی را بمباران کردند که در نتیجه قسمتی از پل تخریب شد و تردد وسایل نقلیه به‌سختی امکان‌پذیر است. در پی این حادثه به واحد مهندسی دستور داده شد فوراً کار تعمیر پل را آغاز کند.^۷

ستاد مشترک ارتش جمهوری اسلامی در اطلاعیه نظامی شماره ۲۴۶۶ اعلام کرد امروز، هواپیماهای شکاری بمب‌افکن نیروی هوایی، محل تجمع نیروهای زرهی دشمن در شمال‌غرب فکه را بمباران و خساراتی به آنها وارد کردند.^۸

از سوی دیگر، خبرگزاری عراق مدعی شد ارتش این کشور قسمت اعظم نیروهای ایرانی را که قصد داشتند به مواضع تحت تصرف یگان‌های تحت‌امر سپاه چهارم نزدیک شوند، منهدم کرده است. این خبرگزاری افزود: یک بالگرد ایرانی در صحنه درگیری این منطقه هدف قرار گرفت و سقوط کرد.^۹

۲۴۱

عراق در ادامه راهبرد جدید خود با نقل و انتقالات، تحرکات و فعالیت‌های مهندسی در مناطق و خطوط پدافندی مختلف درصدد برهم‌زدن آرامش نیروهای خودی و ممانعت از تمرکز فرماندهان برای طراحی عملیات‌های اساسی است.

واحد اطلاعات قرارگاه خاتم ۱ سپاه با اشاره به تلاش‌های گوناگون دشمن از جمله تقویت مواضع خود در ارتفاع کله‌قندی در منطقه هلاله؛ احداث سنگرهای جدید در ارتفاعات کهنه‌ریگ سومار و ایجاد سنگرهای کمین در آن؛ افزایش تردد در محورهای مهران، نفت‌شهر، مندلی، هوان و افزایش تردد خودروها در محور کانی‌سخت؛ جمع‌آوری سییم‌خاردار و پاک‌سازی مین‌های

* وی با آغاز حمله دشمن، به دستور فرماندهی نیروی زمینی سپاه به منطقه مأموریت لشکر ۱۶ زرهی ارتش (فکه و پیچ‌انگیزه) عزیمت کرده بود تا ضمن برگزاری جلسات مشترک و هماهنگی با فرماندهان ارتش، تدابیر فوری و لازم را با مشارکت نیروهایی از سپاه پاسداران برای مقابله با دشمن برنامه‌ریزی کند.

جلوی مواضع خود در منطقه قصرشیرین و تشدید آتش توپ‌ها در مناطق مهران، سومار، شرهانی، فکه و جزایر مجنون در پنج روز اخیر و گسترش چند واحد زرهی و پیاده در منطقه حاج‌عمران درمورد احتمال حمله به این منطقه هشدار داد.^{۱۰}

واحد اطلاعاتی محور فتح (تابع قرارگاه نجف ۲) نیز از ۹ مورد فعالیت دشمن در روزهای ۱۸ تا ۲۰ اردیبهشت در منطقه عمومی مهران خبر داد. این فعالیت‌ها شامل احداث محل انبار مهمات، انتقال و جابه‌جایی نیروها، واحدهای زرهی، انواع ماشین‌آلات مهندسی، احداث یا ترمیم سنگرهای دیدبانی، حفر کانال، بازدید سیم تلفن صحرائی و افزایش فعالیت توپخانه است. این واحد اطلاعاتی در پایان با اعلام خبر تقویت مواضع دشمن در منطقه مهران، این اقدامات را مشکوک خواند و دلیل آن را نامشخص اعلام کرد.^{۱۱}

همچنین گروه اطلاعات (رکن ۲) ژاندارمری جمهوری اسلامی اعلام کرد ارتش عراق امروز، چندین قبضه توپ در ارتفاعات هوله مستقر کرده و قصد دارد منطقه حاج‌عمران را هدف قرار دهد. گفتنی است که عراق این توپ‌ها را از فرانسه خریداری کرده است.^{۱۲}

در خبر دیگر از همین واحد اطلاعاتی آمده است: «اخیراً رژیم بعث عراق حدود ۶۰۰۰ نفر متشکل از نیروهای نظامی عشایر محلی را در جبهه‌های حاج‌عمران و دولتو مستقر نموده و گویا قصد حمله به رزمندگان اسلام را دارد. همچنین در ارتفاعات قلعه‌دیزه، توپخانه مستقر کرده است.»^{۱۳} از سوی دیگر، نماینده حزب دمکرات کردستان عراق در گزارشی به فرمانده گردان ۱ تیپ ۳ نوه‌د از افزایش تجمع و تحرکات نیروهای جاش عراقی در منطقه سیدکان خبر داد و اعلام کرد: دشمن قصد حمله دارد، اما هنوز از محل حمله اطلاع نداریم. احتمال دارد قصد حمله به حاج‌عمران را داشته باشد و این نیرو را برای فشار آوردن بر روستای گونده‌ژور در جناح غربی حاج‌عمران یعنی در اطراف گله‌زرد و پشت گونده‌ژور به کار گیرد یا ممکن است این نیرو را علیه منطقه کرگوزین و کیلشین و لولان و خرینه به کار بندد.^{۱۴}

گزارش واحد اطلاعات قرارگاه رمضان نیز حاکی است که عراق حدود ۳۰۰ کماندو به منطقه بانی‌بنوک و چاله‌سبز آورده است و نیروهای محلی را از آنها جدا کرده تا اخبار را به نیروهای خودی منتقل نکنند. علاوه بر این، ۴ قبضه توپ نیز در منطقه پشتک مستقر کرده است. ارتش عراق همچنین فعالیت مهندسی خود را در زیر ارتفاعات گامو (منطقه والفجر ۹) افزایش داده و در حال تعمیر جاده‌های این منطقه است.^{۱۵}

قرارگاه رمضان همچنین به قرارگاه مقدم خود هشدار داد که دشمن قصد دارد تا سه روز آینده، به منطقه بارزان، حمله کند.^{۱۶} این قرارگاه به نقل از منبعی موثق، درباره تلاش عراق برای آموزش نیرو و احتمال حمله به برخی از جبهه‌های جنوب نیز اعلام کرد: قرار است حدود ۱۴۰ هزار نفر نظامی که به‌طور مستمر تحت آموزش هستند به نزدیکی شهر آبادان و خرمشهر آورده شوند. هدف از این اقدام قطع تدارکات و کمک‌رسانی به رزمندگان و سرگرم کردن آنها می‌باشد.

نیروهای عراق قصد دارند در این محورها به مواضع رزمندگان حمله کنند. احتمال دارد که هجوم چندروزه باشد، ولی قبل از هجوم، عملیات‌های کوچکی در مواضع مختلف جبهه برای عقب‌راندن نیروهای خودی اجرا می‌کنند.^{۱۷*}

۲۴۲

فرماندهی قرارگاه خاتم‌الانبیاء(ص) در نامه‌ای به جانشین فرمانده و سرپرست نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی و فرمانده نیروی زمینی سپاه پاسداران ضمن بیان اهداف عراق از حملات اخیر و نیز اولویت‌بندی خطوط پدافندی، توصیه‌ها و دستوراتی را برای مقابله با حملات احتمالی ارتش عراق و نیز حفظ توان آفندی قوای خودی بیان کرد.^{**}

در این نامه که محسن رضایی جانشین فرمانده قرارگاه خاتم‌الانبیاء(ص)، آن را از طرف حجت‌الاسلام هاشمی رفسنجانی فرمانده این قرارگاه، امضا کرده، با اشاره به جلسه روز ۱۳۶۵/۲/۱۸، اهداف دشمن از تحرکات دو ماه اخیر، حول ۵ محور بدین شرح اعلام شده است: «۱. زمین‌گیر کردن توان آفندی یگان‌های خودی و بالخصوص جلوگیری از وقوع والفجر ۱۰^{***} و درنهایت جلوگیری از ادامه جنگ.

۲. کسب زمان [برای] بازسازی و بالابردن توان رزمی ارتش عراق.

۳. برقراری و حفظ موازنه سیاسی جنگ.

۴. روحیه‌بخشیدن به ارتش شکست‌خورده و مردم عراق.

۵. مایوس‌نشدن دنیا از توان ارتش بعث عراق.»

در ادامه نامه تصریح شده است که در مقابل حملات دشمن باید به این اصول توجه شود:

۱. حفظ خونسردی و آرامش و جلوگیری از شتاب‌زدگی.

۲. توجه، ترغیب و دعوت رزمندگان به مقاومت در خطوط پدافندی.

۳. عکس‌العمل سریع و به‌موقع یگان‌های احتیاط [که از قبل مشخص شده است] در محل پیش‌بینی‌شده و جلوگیری از کاربرد ناصحیح یگان در خطوط غیرمحمتمل.

۴. توجه به اولویت‌های تعیین‌شده خطوط پدافندی: منطقه عملیاتی والفجر ۸ (فاو) اولویت یکم؛ جزایر مجنون و پد خندق در هورالهویزه اولویت دوم؛ منطقه عملیاتی محرم (ارتفاعات حمزین) و منطقه عملیاتی والفجر ۳ (مهران) و منطقه عملیاتی والفجر ۲ (حاج‌عمران) اولویت سوم تعیین می‌گردد. دیگر مناطق عملیاتی در اولویت چهارم هستند. در نتیجه به‌کارگیری یگان

* این‌گونه اخبار و شایعات را عراقی‌ها برای تضعیف روحیه قوای خودی و جلوگیری از تمرکز آنان منتشر می‌کردند.

** ضمیمه دارد؛ تحولات جبهه‌ها و بررسی اقدامات، توان و مقاصد دشمن در مناطق مختلف.

*** منظور از والفجر ۱۰ در اینجا عملیات بزرگ بعد از والفجر ۸ است که در دی‌ماه ۱۳۶۵، اجرا و بنا به ملاحظاتی عملیات کربلای ۵ نام‌گذاری شد. گفتنی است عملیات موسوم به والفجر ۱۰ در اسفند ۱۳۶۶، در منطقه حلبچه اجرا شد.

احتیاط و میزان توجه با عنایت به اولویت‌های فوق می‌باشد. بین آفند و پدافند در مقابل تک دشمن، اولویت را برای تقویت خط پدافندی موردتهاجم دشمن قرار دهید.

۵. تلاش در جهت حفظ توان آفندی و انجام‌دادن عملیات برطبق مأموریت‌های ابلاغ‌شده.

در پایان نامه با یادآوری احتمال برداشت متناقض بین بندهای ۳ و ۵، از فرماندهان دو نیرو خواسته‌شده تا از طریق بحث و بررسی و نتیجه‌گیری در قرارگاه مشترک قائم* این مسئله را حل کرده و طرح‌های خود را به قرارگاه خاتم‌الانبیا^(ص) پیشنهاد دهند تا مورد تصویب یا تدبیر جدید فرماندهی قرار گیرد.^{۱۸}

۲۴۳

در پی تدبیر سپاه پاسداران برای تشکیل گردان‌های قائم و استقرار آنها در خطوط پدافندی موردتهدید، فرماندهی قرارگاه خاتم‌الانبیا^(ص) امروز، رهنمودهایی را به منظور تشکیل هرچه سریع‌تر این گردان‌ها به فرماندهی نیروی زمینی سپاه ابلاغ کرد.

در این ابلاغیه آمده است: «در این شرایط که مردم شجاع و شهیدپرور به ندای امام خویش لبیک گفته‌اند بهترین فرصت برای تشکیل گردان‌های قائم فراهم آمده است. به این ترتیب که یگان‌های سازمانی سپاه را تماماً به محورهای احتمالی حملات اخیر دشمن [غیر از فاو و هورالهیوزیه] مسئولیت داده و هر یگان موظف شود یک گردان سازمانی را از خود رها کرده و در خط پدافندی معینی که در پیوست آمده است، مستقر نماید. گردان جداشده هر یگان مبنای تشکیل گردان مستقل قائم ناحیه متعلق به یگان گردد. بدین ترتیب بهترین استفاده را می‌توانیم از قدرت سازمانی یگان‌های مانوری در این شرایط با تشویق و ترغیب یگان بنماییم.»

در پیوست این نامه مناطق مأموریت یگان‌ها چنین مشخص شده است: منطقه جزایه یک گردان از تیپ امام رضا^(ع)؛ پیچ‌انگیزه یک گردان از تیپ ۱۰ سیدالشهدا^(ع)؛ جاده آسفالت شرفانی یک گردان از لشکر ۱۷ علی‌بن‌ابی‌طالب^(ع)؛ ارتفاعات حمزین ۲ گردان از لشکرهای ۸ نجف و ۱۹ فجر؛ منطقه عملیاتی والفجر ۳ (مهران) ۳ گردان از لشکرهای ۵ نصر، ۴۱ ثارالله^(ع) و ۲۷ محمدرسول‌الله^(ص)؛ میمک ۲ گردان از تیپ ۳۲ انصارالحسین^(ع) و یک یگان دیگر؛ منطقه عملیاتی مسلم‌بن‌عقیل^(ع) ۲ گردان از تیپ ۵۷ حضرت ابوالفضل^(ع) و یک یگان دیگر؛ منطقه عملیاتی والفجر ۴ هفت گردان از لشکرهای ۲۵ کربلا، ۱۴ امام حسین^(ع)، ۷ ولی‌عصر^(عج)، تیپ ۴۴ قمرینی‌هاشم^(ع)، تیپ ۱۵ امام حسن^(ع) و دو یگان دیگر؛ منطقه عملیاتی والفجر ۲ سه گردان از لشکر ۳۱ عاشورا و تیپ‌های ۳۳ المهدی^(عج) و ویژه شهدا.^{۱۹}

این نامه را محسن رضایی از طرف حجت‌الاسلام هاشمی رفسنجانی امضا کرده است.

* قرارگاه قائم نام قرارگاه مشترک نیروی زمینی ارتش و نیروی زمینی سپاه است.

۲۴۴

ارتش عراق بخشی از مناطق استقرار حزب دمکرات کردستان عراق (بارزانی‌ها) را در شمال استان اربیل تصرف کرد و قصد حمله گسترده‌تری به منطقه حیات از دیگر مناطق استقرار بارزانی‌ها را دارد.

شوکت بارزانی نماینده حزب دمکرات کردستان عراق، در گزارشی به فرمانده گردان ۱ تیپ ۳ نوه‌د با اشاره به حمله دیروز نیروهای عراقی به روستای هیبه از توابع شیروان در شمال استان اربیل عراق و ایجاد آتش‌سوزی در آن روستا، اعلام کرد در تازه‌ترین تهاجم، نیروهای ارتش بعثی امروز، توانستند تا قله کوره مشرف به روستای هیبه و قله کرده در پشت منطقه شیروان پیشروی و این ارتفاعات را اشغال کنند و پایگاه‌هایی روی این ارتفاعات احداث کنند. در حال حاضر جاش‌های تحت فرماندهی حسین جهانگیری و عناصر جیش‌الشعبی و ارتش عراق در منطقه استقرار دارند. نیروهای حزب نیز در پشت هیبه، دالیتا، دریاپله، کوانه و ملاداره مستقر شده‌اند.^{۲۰*} نماینده بارزانی‌ها در گزارش دیگری از تصمیم ارتش عراق برای استمرار حملات خود خبر داد و اعلام کرد: «دشمن قصد دارد در این روزها اقدام به یک حمله گسترده به منطقه حیات و اطراف آن بنماید و این حمله شدیدتر و بزرگ‌تر از حمله قبل [خواهد] بود و نیروهای ما که در این منطقه موجودند با دشمن درگیر خواهند شد و نیاز به تدارکات و مهمات دارند که خواهشمند است اقداماتی سریع در این مورد از طرف فرماندهی اتخاذ گردد».^{۲۱}

۲۴۵

در آستانه ماه رمضان، امروز، هزاران تن از نیروهای رزمی و تخصصی داوطلب از شهرهای مختلف کشور راهی جبهه‌ها شدند. همچنین کاروان‌هایی از هدایا و کمک‌های مردمی به مناطق جنگی اعزام شد.

به گزارش خبرنگار روزنامه جمهوری اسلامی، دومین گروه از اعضای اتحادیه کمپرسی‌داران با چندین دستگاه از کمپرسی‌های خود؛ چهارمین کاروان راهیان کربلا از مردم گرگان؛ گروهی از کارکنان فرمانداری و بخشداری شهرستان گنبدکاووس و مینودشت؛ اولین گروه بهداشتی استان بوشهر متشکل از کارشناس تغذیه، تکنسین بهداشت محیط، تکنسین مالاریا و تکنسین بیماری‌های واگیردار؛ تعدادی از اعضای سپاه پاسداران اهواز و اصفهان؛ رزمندگانی دیگر از

* روزنامه جمهوری اسلامی به نقل از واحد مرکزی خبر در این باره نوشته است: «انقلابیون مسلمان کرد عراقی طی یک عملیات موفقیت‌آمیز موفق شدند یک ارتفاع استراتژیک در غرب شیروان در استان اربیل را به تصرف خود درآورند، نشریه النهضه ارگان انقلابیون مسلمان کرد عراقی وابسته به مجلس اعلاى انقلاب اسلامی عراق ضمن درج این مطلب اضافه می‌کند در این عملیات که سه‌شنبه هفته گذشته [۱۳۶۵/۲/۲۳] انجام گرفت ۱۵ تن از نیروهای رژیم بعثی به اسارت

نیروهای مسلمان کرد درآمدند. [روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۶۵/۲/۲۹، ص ۲]

شهرهای بهبهان، شوشتر، دزفول، مسجدسلیمان، ماهشهر، ایذه، شادگان، آغاچاری، سوسنگرد، رامهرمز، هفتگل و اندیمشک عازم جبهه‌ها شدند.^{۲۲}

از سوی دیگر، واحد بسیج سپاه پاسداران باختران برای آموزش کارکنان دولت اعلام آمادگی کرد. به گفته مسئول بسیج این استان ۱۰۴۰ نفر از کارکنان و کارگران کارخانه‌های تولیدی و صنعتی استان باختران راهی جبهه‌ها شده‌اند و حدود ۲۱۰۰ نفر هم آموزش رزمی دیده‌اند. امروز همچنین کمک‌های سال ۱۳۶۵ صنف سنگ‌بر و سنگ‌تراش شامل ۱۴ آمبولانس و ۲۰ کامیون حامل مواد غذایی، اجناس و پوشاک به ارزش ۲۲،۰۰۰،۰۰۰ ریال به جبهه‌ها اسال شد.^{۲۳} خیرین استان هرمزگان نیز مبلغ ۱،۵۰۰،۰۰۰ ریال برای کمک به جبهه‌ها اهدا کردند.^{۲۴} ۳۰۰ تن از کارکنان وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران هم امروز، با اهدای ۱۲۰ هزار سی‌سی خون به یاری رزمندگان مجروح در جبهه‌ها شتافتند.^{۲۵}

۲۴۶

درحالی‌که معاون اول نخست‌وزیر عراق از مسلح‌نمودن کردهای عراقی برای حمله به فاو خبر داده است، یک پناهنده عراقی گفت که افسران و سربازان عراقی از اعزام به جبهه فاو وحشت دارند. به گزارش منابع اطلاعاتی، رژیم بعث به‌تازگی تبلیغات وسیعی را برای جذب اکراد عراقی آغاز کرده است. طه‌یاسین رمضان نیز گفته است که ما در آینده نزدیک با مسلح‌کردن ده‌ها هزار نفر از اکراد استان‌های کردنشین عراق، حمله وسیعی را برای بازپس‌گیری فاو آغاز خواهیم کرد.^{۲۶} این درحالی است که اظهارات یک پناهنده عراقی حاکی است کلیه پرسنل ارتش عراق اعم از افسر و درجه‌دار و سرباز از انتقال به منطقه فاو وحشت دارند و بعضی‌ها نیز با خود عهد بسته‌اند که اگر واحد آنها به منطقه فاو اعزام شود، فرار کنند. این پناهنده افزود که هیچ منطقه عملیاتی نبوده و نیست که این چنین باعث ترس و وحشت نظامیان عراقی شده باشد. آنان جنگ در جبهه فاو را به‌منزله مرگ حتمی می‌پندارند.^{۲۷}

۲۴۷

نخست‌وزیر در هم‌اندیشی مدیران بنیاد مستضعفان خواستار نقش بیشتر این بنیاد در پیشبرد اهداف رزمندگان و همکاری با سایر نهادهای نظامی و پشتیبانی‌کننده جنگ شد. وی همچنین از حضور و خدمات سایر دستگاه‌های دولتی در جبهه‌های جنگ قدردانی کرد.

میرحسین موسوی نخست‌وزیر، در مراسم افتتاح هم‌اندیشی سراسری مدیران بنیاد مستضعفان با اشاره به وظایف مختلفی که به‌عهده نهادهای انقلاب اسلامی از جمله سپاه پاسداران، جهاد سازندگی، بنیاد شهید و بنیاد مستضعفان است، گفت: «در شرایط فعلی بنیاد مستضعفان همچون سپاه و جهاد و دیگر نهادهای انقلاب باید تماماً در خدمت مستضعفین و جنگ قرار گیرد و

این بنیاد در زمینه ایجاد تسهیلات، ابزارآلات و مهمات می‌تواند نقش عمده‌ای را در جنگ ایفا نماید.» وی با ابراز خشنودی از شروع فعالیت بنیاد مستضعفان در این زمینه‌ها و مهم شمردن آن افزود: «این بنیاد با تقبل پروژه‌های صنعتی و مهندسی در زمینه‌های نظامی می‌تواند نقش مؤثری در پیشبرد جنگ و حصول اهداف رزمندگان داشته باشد.» نخست‌وزیر در خاتمه ابراز امیدواری کرد که بنیاد مستضعفان بتواند همچون سپاه پاسداران و جهاد سازندگی و دیگر نهادهای بزرگ به فعالیت خود ادامه دهد و جای خود را در میان مردم بیابد.^{۲۸}

میرحسین موسوی همچنین در دیدار با تیم‌های امدادی آتش‌نشانی، شهرداری تهران و وزارت نفت با تقدیر از خدمات امدادسانی نیروی آتش‌نشانی و نیز خدمات سایر نیروهای گمنامی که مشغول به خدمت هستند، گفت: «[به دلیل] وجود این نیروهای گمنام و باایمان است که دشمن علی‌رغم برخورداری از پیچیده‌ترین سلاح‌های ابرقدرت‌ها، نمی‌تواند سازش و صلح ذلت‌بار به مردم ما تحمیل کند.»^{۲۹}

۲۴۸

وزیر نفت لیبی در دیدار با مقامات ایران خواستار توقف حمله به نفتکش‌های عربستان شد. رئیس‌جمهور ایران شرط برقراری امنیت در خلیج فارس را خودداری عربستان از کمک به عراق و غیرنظامی اعلام‌شدن این منطقه اعلام کرد. نخست‌وزیر نیز برقراری امنیت در خلیج فارس را منوط به اعلام بی‌طرفی عربستان در جنگ و قطع کمک به عراق دانست. وزیر امور خارجه ایران هم با تأکید بر مخالفت ایران با توسعه جنگ، عربستان را دروغ‌گو و حامی اصلی عراق خواند. فوزی شکشوکی وزیر نفت لیبی، در دیدار با رئیس‌جمهور ایران گفت: «سرهنگ قذافی گفتند که فهد شاه سعودی، در رابطه با حوادث اخیر با من تماس گرفته و خواسته است که نزد برادران ایرانی وساطت کنم تا از حمله به کشتی‌های عربستان سعودی خودداری گردد، به‌ویژه که توافق‌های قبلی با ایران داشته‌اند. سعودی‌ها گفته‌اند که کشتی‌هایشان حامل هیچ‌گونه کالایی برای عراق نبوده و کمک‌هایشان نیز به عراق قطع شده و تنها روزانه ۳۰۰ هزار بشکه نفت عراق توسط خط لوله عربستان به دریای سرخ منتقل می‌شود. لذا آقای قذافی خواهش کردند که در این زمینه ایران همکاری بکند تا زمان اجلاس بعدی اوپک که در ۲۵ ژوئن [۴ تیرماه ۱۳۶۵]، است به مذاکرات خود ادامه دهیم تا بلکه بتوانیم به هدف اصلی خود که همانا بالابردن قیمت نفت است برسیم.»

رئیس‌جمهور نیز با استقبال از تعامل اعضای اوپک با یکدیگر برای افزایش قیمت نفت، گفت: «ما آماده حداکثر همکاری با برادران لیبیایی و الجزایری هستیم و این کار نیاز به شجاعت و همکاری نیروهای مترقی و مانور در تاکتیک‌ها دارد. یعنی یک تاکتیک را اجرا کنیم اگر نشد تاکتیک دیگری را به کار بندیم. البته مانور در عملیات اقتضا می‌کند که گاهی در عملیات پیشروی داشت و گاهی نیز عقب‌نشینی، متنها با هدف رسیدن به آماج اصلی. آقای وزیر نفت

ما تصمیم دارند که قبل از اجلاس آتی اوپک با اعضای آن تماس بگیرند. البته با همکاری و همفکری و مذاکره قبلی با برادران، ما باید تشویق کنیم اعضای اوپک را که با قبول کاهش تولید، راه را برای بازگشت به قیمت‌های قبلی باز کنند. البته ما معتقدیم که اگر [اعضای اوپک] همت می‌کردند و تولید را متوقف می‌کردند، نتیجه قطعی‌تر بود.»

آیت‌الله خامنه‌ای در واکنش به درخواست رئیس‌جمهور لیبی برای خودداری از حمله به نفتکش‌های عربستان افزود: «متأسفانه یکی از عوامل وجود ناامنی در منطقه خلیج فارس خود سعودی‌ها و کشورهای اطراف آن هستند که نفت صادر می‌کنند، بالاخص سعودی و کویت. ما به دولت‌های عربی در منطقه که با ما دوست هستند و با آنها روابطی داریم هشدار دادیم. آنها می‌توانستند در این زمینه کاری بکنند، ولی متأسفانه نکردند و حتی کمک هم به عراق کردند. در برخوردها و اظهارات مسئولین عربستان و کویت این حرکت عراق، قانونی و قابل توجیه قلمداد شد. قرائن و شواهدی در دست داریم که در این زمینه به عراق کمک کردند. می‌دانستیم که آواکس‌های سعودی پوشش راداری وسیعی در منطقه دارند و اینها از سه سال پیش در خدمت عملیات عراق و جنگنده‌های عراق هستند. ما هم به‌طور مستقیم و هم از طریق برادران سوری به سعودی‌ها گفتیم که از کمک کردن به عراق دست بردارند. سال گذشته، فهد با آقای حافظ اسد تماس گرفته و از او خواسته بود که در این زمینه وساطت کند ایشان هم خدام را پیش ما فرستادند. ما به خدام گفتیم که آقای اسد به سعودی‌ها بگوید که ما خواهان امنیت در منطقه خلیج فارس هستیم و اگر این منطقه به کلی جدا از مسئله جنگ باشد، امنیت آن تأمین است. یعنی منطقه خلیج فارس و مسیر رفت و آمد کشتی‌ها را به کلی از مسئله جنگ جدا کنید و این کاری است که سعودی‌ها می‌توانند انجام دهند، اما اگر سعودی‌ها و کویتی‌ها بگویند منطقه‌ای که نفت شما می‌گذرد ناامن باشد و مورد حمله قرار گیرد، ولی منطقه عبور نفتکش‌های سعودی در امنیت باشد، این یک تبعیض و ظلم است.»

وزیر نفت لیبی در دیدار با میرحسین موسوی نخست‌وزیر نیز گفت: «ما در ملاقات با سعودی‌ها مقایسه‌ای بین ایران و عراق کردیم و گفتیم که عراق همه نوع کمک دریافت می‌کند، ولی ایران برای صادرات نفت خود فقط خلیج فارس را دارد و همچنین ضرورت قطع کمک سعودی به عراق را مطرح کردیم. پاسخ سعودی‌ها این بود که اکنون به عراق کمک نمی‌کنند، تنها روزانه ۳۰۰ هزار بشکه نفت برای عراق منتقل می‌کنند. همچنین آنها توافق‌های قبلی را با ایران محترم می‌شمارند و پرچم سعودی بر بالای کشتی عربستان نصب کرده‌اند و لذا حمله به این کشتی‌ها آنها را ناراحت کرده، یک کشتی آنها روز چهارشنبه، درست پس از تماس با قذافی زده شد. من این خواهش را از سوی برادر قذافی می‌کنم که [ایران] این حملات را متوقف کند.»

میرحسین موسوی در پاسخ، با بیان اینکه حاکم عربستان و وزیر نفت این کشور در خدمت امریکا و عراق هستند، اظهار کرد: «به حساب ما با کاهش قیمت نفت، تولیدکنندگان ۱۰۰ میلیارد

دلار به کشورهای صنعتی هدیه کرده‌اند. در این زمینه آقای فهد و زکی یمانی برای امریکا کار کرده‌اند. در خلیج فارس هم عربستان به صورت قبیحی از عراق حمایت کرده. صدام این جنگ را بدون دلگرمی از پشتیبانی سعودی شروع نمی‌کرد. الآن هم ۵۰۰ هزار بشکه نفت عراق به دریای سرخ منتقل می‌شود و ۳۰۰ هزار بشکه نیز به نفع عراق به فروش می‌رسد.»

نخست‌وزیر درباره برقراری امنیت در خلیج فارس اضافه کرد: «ما دائم به عربستان عنوان کردیم که در مناقشات منطقه بی طرف باشد و از صدام حمایت نکند. قبلاً هم یک هیئت از ایران به عربستان رفت و با آقای فهد ملاقات نمود، ولی او همیشه به حاشیه پرداخته است. به هر حال اگر عربستان در رابطه با قیمت نفت از توطئه خارج شود و کمک‌های خود به عراق را قطع کند ما هیچ‌گونه دعوای برای مقابله با عربستان نخواهیم داشت.»

وزیر امور خارجه نیز در واکنش به وساطت لیبی برای خودداری از حمله به نفتکش‌های عربستان با تأکید بر اینکه ایران خواستار توسعه جنگ در منطقه نیست، سعودی‌ها را دروغ‌گو و حامی اصلی عراق خواند. علی‌اکبر ولایتی اظهار داشت: «متأسفانه باید بگویم که عربستان قدر این عنصر همسایگی را نمی‌داند. سال قبل، آقای سعود الفیصل به ایران آمد و شش ماه قبل، من و مدتی بعد معاون وزیر نفت به عربستان رفتیم. آقای [آیت‌الله] خامنه‌ای رئیس‌جمهور هم تلفنی با فهد صحبت کرد، اما اثری نداشت. کسی نیست در دنیا از افراد خیره و صاحب‌نظر نداند که عربستان نقش مهمی در کاهش قیمت نفت داشت. حالا آنها می‌گویند که به عراق کمک نمی‌کنند، دروغ می‌گویند. اگر آنها راست می‌گویند بیایند موضع خود را در اوپک درست کنند تا ما بفهمیم که راست می‌گویند. آنها می‌خواهند کار خود را بکنند و در برخورد با دیگران مظلوم‌نمایی کنند.» وی افزود: «به مقامات ریاض بگویید، که آنچه حسن‌نیت طرفین را اثبات می‌کند عمل است و نه حرف. ما امیدواریم که از سعودی‌ها در روزها و هفته‌های آتی آثار عملی آنچه را که به شما گفته‌اند ببینیم. ما هیچ بنایی بر توسعه جنگ نداریم، ولی با قوت از مواضع خودمان دفاع می‌کنیم.»^{۳۰}

۲۴۹

راديو كلن در برنامه شامگاهی خود درباره روابط اقتصادی و بازرگانی ایران و آلمان غربی و همچنین درخواست ایران از آلمان برای افزایش خرید کالاهای ایرانی، به نقل از محافل آگاه اقتصادی در دوسلدورف آلمان گفت: «از سال ۱۹۸۳ تا سال ۱۹۸۴، میزان واردات جمهوری فدرال آلمان از ایران از یک میلیارد و پانصد میلیون مارک به یک میلیارد و هشتصد میلیون مارک رسید و در سال ۱۹۸۵ نیز واردات آلمان فدرال از ایران در همین سطح قرار داشت. در مقابل از میزان صادرات جمهوری فدرال آلمان به ایران به سرعت کاسته شد. آلمان فدرال در سال ۱۹۸۳ به ارزش کل ۷ میلیارد و ۷۰۰ میلیون مارک، در سال ۱۹۸۴ به ارزش ۶ میلیارد و ۵۰۰ میلیون مارک

و در سال ۱۹۸۵ به ارزش ۴ میلیارد و ۸۰۰ میلیون مارک به ایران کالا صادر کرده است. با توجه به این جریانات و تحولات، حسین ماهرو معاون وزارت صنایع جمهوری اسلامی ایران، چندی پیش در گفت‌وگو با نمایندگان صنایع و بازرگانان جمهوری فدرال آلمان در شهر دوسلدورف خواستار تلاش‌های مؤثرتر برای تحرک در روابط بازرگانی و اقتصادی بین دو کشور گردید. به گفته حسین ماهرو، در شرایط فعلی که ایران از نظر ذخایر ارزی در وضع نامساعدی قرار دارد، شایسته است مؤسسات آلمانی به مقدار بیشتری کالاهای صنایع ساخت ایران را خریداری کنند و اعتبارات مالی بیشتری را برای ایران در نظر بگیرند.^{۳۱}

۲۵۰

سیدمحمدباقر حکیم با اعلام ایجاد تشکیلات نظامی سنتی به همت مجاهدین عراقی، هدف از تشکیل مجلس اعلای انقلاب اسلامی عراق را کوشش برای سرنگونی صدام و برپایی حکومت اسلامی در عراق اعلام کرد.

روزنامه جمهوری اسلامی، امروز، گفت‌وگوی حجت‌الاسلام سیدمحمدباقر حکیم رئیس مجلس اعلای انقلاب اسلامی عراق با خبرنگار این روزنامه را منتشر کرد. به نوشته روزنامه مذکور، حجت‌الاسلام حکیم درباره عملیات‌ها و موقعیت نظامی مجاهدین عراقی در جبهه‌های نبرد گفت: مجاهدین عراقی از دیرباز و به‌طور دائمی در جبهه‌های نبرد حضور دارند و در روزهای اخیر موفق به ایجاد تشکیلات نظامی سنتی برای خود شدند. آنها همچنین توانستند عملیات‌های آزادی‌بخش مختلفی را در مناطق آبی و خاکی عراق انجام دهند، به‌خصوص در منطقه باتلاقی جنوب در عملیات قدس ۴ و عاشورای ۴ توانستند بیش از ۳۵۰ کیلومتر مربع از اراضی باتلاقی عراق را آزاد کنند و

حجت‌الاسلام سیدمحمدباقر حکیم
رئیس مجلس اعلای انقلاب اسلامی عراق

اکنون در منطقه شمالی عراق حضور دارند.

حجت‌الاسلام حکیم همچنین درخصوص اهداف و نقش مجلس اعلای انقلاب اسلامی عراق در آینده این کشور گفت: «مجلس اعلای انقلاب اسلامی عراق یک تشکیلات سیاسی است و حرکت جهادگراانه برعلیه رژیم صدام را رهبری می‌کند و این حرکت دارای ابعاد مختلفی از جمله تبلیغاتی، سیاسی، نظامی و جهادگراانه است که اهداف اصلی اش کوشش جهت سرنگونی صدام و برپایی حکومت اسلامی در آینده عراق است.»^{۳۲}

۲۵۱

به نوشته روزنامه‌های امریکایی، دور جدید حملات هوایی به شهرها و تأسیسات اقتصادی ایران موجب از سرگیری جنگ شهرها و گسترش جنگ به منطقه خلیج فارس خواهد شد و عراقی‌ها با وجود نگرانی از عوارض روحی جنگ شهرها بر مردم بغداد قصد دارند حالت تهاجمی به خود بگیرند. یک روزنامه ایتالیایی نیز آغاز جنگ شهرها را نشانه ضعف فرماندهی ارتش عراق توصیف کرد.

در پی حملات روزهای اخیر هواپیماهای عراقی به تهران و برخی شهرهای ایران روزنامه‌های امریکایی به تفسیر و تحلیل این موضوع پرداختند. *وال استریت ژورنال* در این باره نوشته است: «هواپیماهای عراقی به یک حمله نابودکننده علیه پالایشگاه بزرگ نفت ایران در تهران و حمله به چهار اردوگاه نظامی ایران، یک تونل قطار و یک پل در شهرهای مرزی میوان، بانه و موسک دست زدند. حمله به پالایشگاه تهران ظاهراً بخشی از استراتژی جدید عراق در افزایش حملات هوایی خود علیه اهداف اقتصادی ایران می‌باشد که می‌تواند به بروز مشکلات داخلی برای ایران منجر گردیده و همچنین بار دیگر آتش خطرناک و نابودکننده جنگ شهرها را در خلیج فارس روشن سازد.» این روزنامه افزوده است: این حمله در حالی صورت می‌گیرد که نشانه‌هایی از گسترش این جنگ پنج سال و نیمه آشکار شده است. به گفته یک تحلیل‌گر آشنا به افکار عراقی‌ها، عراق متوجه شده که نیروهای ایرانی در بخش مرکزی مرز متمرکز شده‌اند و این احتمالاً نشانه تهاجم آنها در آینده نزدیک است. از طرف دیگر یک بالگرد ایرانی روز گذشته، در خلیج فارس به یک نفتکش عربستان سعودی که به مقصد سنگاپور در حرکت بود حمله کرد که در جریان این حمله یک موشک به نفتکش اصابت کرد. از سویی، عراق که در جبهه‌های مرزی با مشکلات سختی روبه‌رو شده تصمیم گرفته است که توجه خود را به اهدافی در عمق خاک ایران و مراکزی که از لحاظ اقتصادی برای ایران مهم می‌باشد مبذول دارد.

به نوشته *وال استریت ژورنال*، این حملات می‌تواند عوارض و عواقب وسیع‌تری نیز داشته باشد. حمله علیه یک هدف حساس در تهران و دیگر حملات هوایی عراقی‌ها موجب شد که ایران، عراق را متهم سازد که قصد دارد بار دیگر جنگ شهرها را آغاز کند. ایران ممکن است در صدد تلافی برآمده و حملات موشکی جدید خود را علیه پایتخت عراق از سر بگیرد، مانند مراحلی که در گذشته سبب ایجاد جنگ شهرها شد. تکرار ماجرای سال گذشته، می‌تواند از لحاظ سیاسی برای عراق خطرناک باشد. رژیم صدام همیشه سعی کرده که ساکنان بغداد را از عوارض جنگ به دور نگاه دارد و روحیه مردم را در پایتخت حفظ کند. حملات موشکی ایران علیه بغداد در سال گذشته این پیام را برای عراقی‌ها همراه داشت که حتی پایتخت آنها نیز به‌طور کامل در مقابل عوارض جنگ محافظت نمی‌شود.

شاید عراق در این فکر است که به‌هر صورت حالت تهاجمی به خود بگیرد، حتی اگر این وضعیت شهرها را به مخاطره اندازد. عراق از ماه فوریه (بهمن ۱۳۶۴)، از هنگام عملیات تهاجمی ایران به فاو در موقعیت دفاعی قرار داشته و تاکنون با وجود درگیری‌های شدید، قادر

به بازپس‌گیری این منطقه نشده و اکنون نیز نگران تهاجم دیگری از جانب ایران در منطقه میسان (هورالهوریه) است زیرا نیروهای ایران در آن منطقه متمرکز شده‌اند.^{۳۳}

روزنامه ایتالیایی *ایل مساجرو* نیز آغاز جنگ شهرها از جانب عراق را دلیل ضعف فرماندهی ارتش این کشور در مناطق عملیاتی دانسته و نوشته است: «شروع دوباره جنگ شهرها توسط رژیم عراق و نقض تعهدات این کشور در زمینه توقف بمباران مناطق غیرنظامی، به‌علت ضعف فرماندهی بغداد در عقب‌راندن نیروهای ایران از مناطق استراتژیک مهمی است که این نیروها در بهمن‌ماه گذشته، در خاک عراق به تصرف خود درآوردند.» این روزنامه درباره حمله اخیر عراق به پایتخت ایران از قول دیپلمات‌های غربی مقیم تهران نوشته است: «به‌رغم بمباران منطقه‌ای در حومه جنوبی شهر تهران، هنگام وقوع حمله و پس از آن بر این شهر یک آرامش کلی حکم فرما بود.»^{۳۴}

۲۵۲

در پی حمایت‌ها و همکاری‌های مستمر نظامی و لجستیکی اردن از عراق، امروز، ۶ کامیون بزرگ نظامی حاوی سلاح و مهمات شامل نارنجک‌های دستی، تیربار کالیبر ۷۰ و مسلسل کلاشینکف از اردن به عراق وارد و تخلیه شد.^{۳۵}

در همین حال واحد اطلاعات ژاندارمری جمهوری اسلامی نیز گزارش داد: «اخیراً رژیم عراق حفاظت از حوزه نفتی کرکوک را به نیروهای اردنی واگذار کرده و آنان را در پایگاه‌های جرمو، چمپال و طاروق استقرار داده است.»^{۳۶} پیش از این، واحد اطلاعات قرارگاه نجف سپاه به نقل از یک پناهنده* عراقی اعلام کرده بود ارتش عراق برای آموزش‌های تخصصی نیروهای خود از افسران اردنی و سودانی استفاده می‌کند، لیکن سربازان این دو کشور را به‌دلیل روحیه ضعیفشان در خطوط مقدم به کار نمی‌گیرد.^{۳۷}

۲۵۳

رهبان سازمان آزادی‌بخش فلسطین و رئیس‌جمهور کنگو و مفتی اعظم سوریه خواستار توقف جنگ ایران و عراق شدند. نخست‌وزیر هند نیز امکان صلح بین ایران و عراق را بعید دانست. به گفته رادیو کویت، یاسر عرفات رهبر سازمان آزادی‌بخش فلسطین و رئیس‌جمهور کنگو پس از دیدار با یکدیگر در بیانیه‌ای مشترک ضمن اشاره به اینکه قوای بیگانه، جنگ ایران و عراق را عاملی برای تهدید امنیت کشورهای منطقه و جهان قرار داده‌اند، خواستار پایان جنگ شده و پشتیبانی خود را از پیام دولت‌های غیرمتعهد در نشست دهلی‌نو، مبنی بر لزوم حل اختلافات میان عراق و ایران از طریق مذاکره، اعلام کردند.^{۳۸}

* نام پناهنده عراقی در سند محفوظ است.

همچنین خبرگزاری فرانسه گزارش داد: شیخ احمد کفتارو بالاترین مقام سنی کشور سوریه، در مصاحبه‌ای مخالفت شدید خود را با به‌کارگیری زور در حل و فصل مناقشات میان ملت‌ها اعلام کرد و گفت: «جنگ ایران و عراق باید فوراً قطع شده و طرفین متخاصم گفت‌وگوها را آغاز و حکم یک داور را که با توافق طرفین تعیین می‌شود، بپذیرند.»^{۳۹}

به گفته رادیو اسرائیل این نخستین‌بار است که مقامات بلندپایه مذهبی سوریه خواستار پایان دادن جنگ در خلیج فارس می‌شوند.^{۴۰}

از سوی دیگر راجیو گاندی نخست‌وزیر هند، در گفت‌وگو با روزنامه مصری *الاهرام* پیش‌بینی فوری پایان جنگ را مشکل توصیف کرد و افزود: «تمام تلاش‌ها برای استقرار صلح به بن‌بست رسیده است.» وی خاطرنشان کرد این مسئله حقیقت ندارد که ایران برای صلح، سرسخت و عراق نرم‌تر است.^{۴۱}

۲۵۴

به نوشته هفته‌نامه عربی، ایرانیان در پی پیروزی در فاو، به این اعتقاد رسیده‌اند که جنگ به‌زودی با پیروزی ایران به پایان می‌رسد.

خبرنگار هفته‌نامه انگلیسی‌زبان عربی با اشاره به دستاوردهای عملیات والفجر ۸، در گزارشی تحلیلی از جنگ، وضعیت جاری را چنین توصیف کرده است: «امروز شعار "جنگ، جنگ تا پیروزی" شعار جاری بر زبان اکثر ایرانیان است. احتمالاً پیروزی فاو باعث شده است که مردم چنین احساس پیروزی کنند. امروز، در ایران مردم عمدتاً اعتقاد دارند که جنگ را می‌توان با پیروزی پایان برد.» عربی، سه عامل را موجب شکل‌گیری این اعتقاد دانسته و افزوده است: «امام خمینی خواستار اعزام نیروهای متخصص به جبهه‌ها شده‌اند. مقامات ایرانی هم مثل سایر مردم به این اعتقاد رسیده‌اند که جنگ به‌زودی با پیروزی ایرانیان به پایان می‌رسد، این اعتماد و اعتقاد به سه دلیل است: اول، در ایران بین دولت و مردم یک پیوند نزدیک وجود دارد. دوم، ایرانیان احساس می‌کنند که جهان و به‌خصوص کشورهای اسلامی، دست از حمایت صدام برداشته‌اند. دلیل سوم این است که رهبران ایران احساس می‌کنند که جنبش مخالف صدام در داخل عراق به چنان قدرتی دست یافته است که نیروهای عراقی را از جبهه‌ها منحرف سازد.»^{۴۲}

۲۵۵

با تشدید جنگ نفتکش‌ها در خلیج فارس، اتحادیه ناوگان تجاری انگلیس خواستار اقدامات پیشگیرانه سازمان ملل در این زمینه شد.

مرکز اطلاعات بیمه لویدز لندن، ضمن تأیید حمله هوایی به یک کشتی تجاری به‌ثبت رسیده در لیبی، در آب‌های اطراف بندر رأس‌التنوره عربستان سعودی در خلیج فارس اعلام کرد که قسمتی

از این کشتی دچار آتش سوزی شده است. رادیو بی بی سی نیز به نقل از بیمه لویذز افزود: بر اثر این حمله که در ظاهر توسط نیروهای ایرانی انجام گرفته، ۲ تن از خدمه کشتی کشته شدند. در هفته گذشته، تعدادی کشتی تجاری از جانب نیروهای عراقی و ایرانی مورد حمله قرار گرفتند. بی بی سی با اشاره به حمله بالگردهای عراقی به کشتی فلاک سوپرپر متعلق به قبرس در روز ۱۳۶۵/۲/۱۶، گفت: ایران به تلافی این حمله نفتکش ۲۸۴ هزار تنی متعلق به عربستان سعودی را مورد حمله قرار داد. از سوی، با تشدید حملات به کشتی ها، اتحادیه افسران ناوگان تجاری بریتانیا با بیان این نکته که از زمان آغاز جنگ ایران و عراق، نزدیک به ۲۰۰ کشتی تجاری بی طرف هدف حمله نیروهای ایران و عراق قرار گرفته است اعلام کرد اکنون وقت آن رسیده که سازمان ملل متحد اعمال حق کشتیرانی آزاد را در دستور کار خود قرار دهد.^{۴۳}

۲۵۶

روزنامه *السنفیر* در تحلیلی اعلام کرد احتمال دارد گروگان های فرانسوی زودتر از گروگان های امریکایی در لبنان آزاد شوند. روزنامه *السنفیر* (چاپ بیروت) به نقل از منابع ناشناس نزدیک به دولت های ایران و سوریه نوشته است: «آنها انتظار دارند تا گروگان های فرانسوی زودتر از گروگان های امریکایی آزاد شوند. ... در رابطه با آزادی گروگان های فرانسوی موافقت حاصل شده است، ولی چیزی که الان لازم است معلوم گردد این است که آنها چه موقع و به چه نحوی آزاد خواهند شد.»^{۴۴}

۲۵۷

با وجود حمایت دولت تونس از عراق در جنگ با ایران و تشویق مردم این کشور برای سفر به عراق، شهروندان تونسی تمایلی برای حضور در عراق ندارند. یک خبرنگار تونسی درباره حضور میلیون ها مصری در عراق و بی میلی تونسی ها برای کار در این کشور چنین گزارش داد: «بر اثر عزیمت مردان عراقی به جبهه های جنگ، در حال حاضر ۶ میلیون مصری در این کشور به کار اشتغال دارند و چهره اغلب شهرهای عراق مانند شهرهای مصر شده است.»

خبرنگار روزنامه *العمل* ارگان حزب حاکم در تونس که به بغداد اعزام شده است در این گزارش به بی میلی مردم تونس برای رفتن به عراق اشاره کرده و افزوده است: «علی رغم تمایل عراق به پذیرفتن هزاران تن از مردم تونس، به تونسی ها گفته شده است که عراق از جنگ رنج می برد و آتش آن به داخل این کشور نیز رسیده است.» به نوشته *العمل*: «از ۵ هزار نفر تونسی که قرار بود به عراق اعزام شوند تاکنون فقط ۸۰۰ نفر به این کشور رفته اند.» این خبرنگار تونسی برای تشویق مردم این کشور به حضور در عراق، به آنان اطمینان داد که از اتباع تونس در بصره یا جبهه های جنگ استفاده نخواهد شد و رژیم عراق مزایای مالی بسیار خوبی را برای آنها در نظر گرفته است.^{۴۵}

ضمیمه گزارش ۲۴۲: تحولات جبهه‌ها و بررسی اقدامات، توان و مقاصد دشمن در مناطق مختلف در پی تحرکات اخیر ارتش عراق در مناطق مختلف و حمله به برخی خطوط پدافندی نیروهای خودی، واحد اطلاعات نیروی زمینی سپاه پاسداران در گزارشی تحلیلی و مشروح، به تحولات جبهه‌ها پس از عملیات والفجر ۸ پرداخته است. در این گزارش کوشش شده با بررسی عمیق اقدامات، توان و مقاصد دشمن در جبهه‌های نبرد، نتیجه‌ای منطقی برای جهت‌دادن به اقدامات خودی حاصل شود. در بخشی از این گزارش آمده است:

۱. پس از آغاز عملیات ظفرمند والفجر ۸ و تصرف شهر فاو، ارتش عراق تا قریب یک‌ماه بعد از عملیات، تمام توان خود را برای بازپس‌گیری منطقه عمومی فاو متمرکز کرد و در پی این اقدامات بود که حدود ۶۵ درصد از یگان‌های سازمانی این ارتش (۸ لشکر از ۱۳ لشکر سازمانی) با نیروهای خودی درگیر شدند، اما بجز انهدام سازمان یگان‌ها، تلفات نیرو و ازدست‌دادن تجهیزات نتیجه‌ای نگرفتند. طبق اطلاعات رسیده و اظهارات اسیران و پناهندگان، تلفات انسانی ارتش عراق در این عملیات در طول جنگ بی‌سابقه بوده است. منطقه عملیاتی والفجر ۸ به دلیل ارزش راهبردی، کماکان هدفی مهم در برنامه‌های نظامی ارتش عراق است. به همین لحاظ دشمن این منطقه را از یگان‌های سازمانی خالی نکرده و هم‌اکنون لشکرهای سازمانی ۲ پیاده، ۷ پیاده و ۵ مکانیزه در خط مقدم و ۴ لشکر سازمانی دیگر (۵۵ درصد یگان‌های سازمانی) در احتیاط این منطقه استقرار دارند. اکثر یگان‌های ضربه‌دیده عراق در عملیات والفجر ۸ حداکثر تا یک ماه دیگر بازسازی خواهند شد.

۲. ارتش عراق کلبه تک‌های محدود خود را در جبهه‌های غرب، میانی و جنوب با به‌کارگیری یگان‌های احتیاط یا سپاه همان منطقه اجرا کرده است. در تک به منطقه فکه دشمن از لشکر ۱ مکانیزه و لشکر ۱۰ زرهی استفاده کرد که لشکر ۱ قبل از تک در خط مستقر و لشکر ۱۰ نیز احتیاط سپاه چهارم بود. با دقت در اطلاعات تک‌های دشمن و یگان‌های مستقر در منطقه عمومی سپاه هفتم (منطقه اروندرود) می‌توان نتیجه گرفت که دشمن بدون آنکه ترکیب نیروهای مستقر در والفجر ۸ را تغییر دهد با کمترین توان ممکن تک‌های محدودی در جبهه‌های مختلف انجام داده و به موفقیت‌هایی نیز رسیده است.

دشمن کماکان ۵۵ درصد یگان‌های سازمانی خود را در کل منطقه سپاه هفتم به صورت احتیاط دور و نزدیک و در خط حفظ کرده است. (لشکرهای ۷ پیاده، ۲ پیاده کوهستانی و ۵ مکانیزه در خط مقدم و لشکرهای ۶ و ۳ زرهی و گارد ریاست جمهوری در احتیاط دور و نزدیک مستقرند.)

۳. پس از گذشت مدتی از آغاز عملیات والفجر ۸ و آرام‌شدن نسبی خطوط تماس، با توجه به اهمیت منطقه جنوب به‌خصوص از چزابه تا دریاچه نمک، دشمن اقدام به گسترش یگان‌های سازمانی خود از العمارة تا منطقه والفجر ۸ کرد.

در حال حاضر در منطقه جزیره جنوبی تا قلعه صالح (سپاه ششم) دو تیپ ۶۵ و ۶۸ نیروی مخصوص و یک تیپ از لشکر گارد ریاست جمهوری و لشکر ۱۲ زرهی به صورت احتیاط، به علاوه لشکرهای پدافندی در خط وجود دارند. در منطقه عمومی فاو (سپاه هفتم) لشکرهای ۳ و ۶ زرهی و چهار تیپ از لشکر گارد ریاست جمهوری به صورت احتیاط، به علاوه لشکر ۲ پیاده کوهستانی و لشکر ۷ پیاده و لشکر ۵ مکانیزه در خط حضور دارند.

در منطقه شرق بصره (سپاه سوم) نیز علاوه بر ترکیب قبلی، لشکرهای ۸ پیاده و ۱۱ پیاده در حوالی دیر در حال بازسازی هستند و به احتمال زیاد به تدریج برای پدافند از شلمچه تا زید به خطوط قبلی خود خواهند رفت.

به‌طور کلی از یگان‌های سازمانی، لشکرهای ۸ و ۱۱ پیاده به‌تازگی برای بازسازی خطوط درگیری منطقه والفجر ۸ آزاد شده‌اند و لشکرهای ۱ مکانیزه و ۱۰ زرهی در عملیات فکه و پیچ‌انگیزه شرکت داشته‌اند و لشکرهای ۵ مکانیزه و ۷ پیاده و ۲ پیاده کوهستانی در خطوط پدافندی دریاچه نمک تا اروندرود مستقر هستند. بقیه یگان‌های سازمانی ارتش عراق ضمن گذراندن مراحل بازسازی، آماده به کار در مناطق مختلف می‌باشند. تأکید بر یگان‌های ارتش عراق به آن معنا نیست که بقیه لشکرهای عراق قادر به تحرکی نیستند، بلکه در اینجا بیشتر بحث درباره محور تک‌های اصلی و عمده عراق است که حتماً باید با شرکت یگان‌های سازمانی صورت گیرد و بقیه لشکرها توانایی اجرای تک‌های محدود را ندارند.

۴. میزان بازسازی و سازماندهی نیروهای ضربه‌دیده و تشکیل و بسیج نیروهای جدید به نام‌های نیروهای ویژه صدام و نیروهای ویژه آزادسازی فاو و... به دلیل مخلوط شدن تعداد واقعی نیروهای آموزش‌دیده با جنگ روانی توأم با آن به مسئله پیچیده‌ای تبدیل شده است و به هیچ وجه نمی‌توان به اظهارات اسرا در این مورد اعتماد کرد.

جمع‌بندی اظهارات اسرای عراقی عملیات والفجر ۸ به بعد و بیانیه‌های رادیویی و فیلم‌های تلویزیونی عراق بیانگر آماده‌شدن نیروی پیاده و آموزش‌دیده‌ای به استعداد ۱۲۰ هزار نفر است. این در حالی است که دشمن برای مقابله با حمله ایران قبل از عملیات والفجر ۸ تعداد ۱۵ هزار نفر را آماده کرده بود و تفاوت این دو رقم غیرواقعی بودن ۱۲۰ هزار نفر را نشان می‌دهد. بررسی‌ها حاکی است که دشمن حداکثر ۱۰ هزار نفر نیروی پیاده را از یگان‌های سازمانی، تیم‌های نیروی مخصوص و دفاع الواجبات جمع‌آوری کرده است.

۵. مناطق حساسی که ارتش عراق به‌تازگی در آن تحرکاتی داشته و احتمال اجرای حمله در آنها وجود دارد عبارت‌اند از:

- الف) محورهای مورد تهدید در جبهه شمالی
- ارتفاعات بلفت و نوری در منطقه سردشت (تقویت نیروی پیاده و تردد زیاد دشمن)
 - منطقه والفجر ۲ (استقرار ۱۰۰ بالگرد در دیانا، سازماندهی و آموزش ۵ هزار نیروی محلی، افزایش فعالیت گشتی‌ها)
 - ارتفاعات هزارقله و سورکوه (نفوذ یک گروه گشتی شناسایی به مدت چهار روز و کسب اطلاعات جزئی به‌جزء از اهالی، تقویت و تردد منطقه)
- ب) محورهای مورد تهدید در جبهه میانی
- سلمانه و باغ‌کوه (در صورت تصرف این ارتفاعات مواضع پدافندی بسیار نامناسبی به نیروهای خودی تحمیل خواهد شد)
 - ارتفاعات نمه‌کلان‌بو در شمال مهران (تقویت یک تیپ پیاده، یک گردان تانک و اجرای آتش بسیار)
 - ارتفاعات میمک (تقویت یک گردان تانک، بازکردن معبر در میدان مین، تردد بسیار)
- ج) محورهای مورد تهدید در جبهه جنوبی
- جزیره جنوبی و پد خندق (تقویت آتش پشتیبانی، تقویت یک گردان پیاده، اجرای تک‌های محدود در محور جزیره جنوبی، اجرای گشت‌های شناسایی)
 - پیچ‌انگیزه تا شرفانی (تقویت آتش تردد زیاد)
 - چزابه (تقویت ۲ گردان تانک، مشاهده حداقل ۵ گروه شناسایی)
۶. اهداف و خصوصیات حملات محدود دشمن بدین شرح است:
- به‌دست آوردن محورهای تبلیغاتی داخلی و خارجی، ختنی کردن آثار تبلیغاتی عملیات موفق والفجر ۸، ایجاد موازنه سیاسی در جنگ
 - افزایش روحیه نظامیان عراقی
 - تصرف مناطق حساس در طول خطوط پدافندی برای به‌دست آوردن خطوط پدافندی بهتر، پاک‌سازی مناطق حساس که بتوان در آینده از آنها به‌عنوان جای‌پا استفاده کرد، به‌دست گرفتن ابتکار عمل در جنگ
 - ضربه‌زدن به روحیه نیروهای خودی با گرفتن اسیر و انهدام قسمتی از یگان‌های مستقر در خطوط پدافندی
 - تجزیه نیروی آماده به کار در منطقه عملیاتی والفجر ۸
 - پیشروی با پشتیبانی حجم آتش سنگین
 - پیشروی در صورت مقاومت نکردن شدید
 - پیشروی با کمترین تلفات و حداقل نیروی ممکن برای پاتک
 - تصرف مناطق قابل پدافند و سرکوب منطقه
 - اجرای عملیات با شناسایی زیاد و جنگ روانی
 - اجرای عملیات با نیروهای کیفی و بلافاصله پس از اجرای تک، تعویض آن با یگان‌های قدیمی در خط.
۷. توجه به مطالب مذکور که همه مستدل و مستند به اطلاعات تأیید شده است، نشان می‌دهد که:
- الف) با توجه به اهمیت فوق‌العاده منطقه فاو و آثار منفی باقی ماندن این منطقه در دست نیروهای اسلام بر

فضای سیاسی جنگ از نظر دشمن و همچنین تأثیر این پیروزی به عنوان عامل برتری نظامی ایران، دشمن هنوز به تصرف این منطقه چشم طمع دارد و مأیوس نشده است، لکن با دقت در تلفات بسیار سنگین دشمن و مشکلاتی که از جهت زمین منطقه هنوز گریبان گیر عراقی‌ها است، روشن می‌شود که ارتش عراق برای اجرای یک عملیات وسیع احتمالی احتیاج به فرصت بیشتری (بیش از یک ماه) دارد، لذا برای به دست آوردن این فرصت اقداماتی را به طور هم‌زمان آغاز کرده است:

- ایجاد جنگ روانی با اعلام اینکه تا ۲۵۰ هزار نفر نیروی مخصوص در حال آموزش هستند یا بازپس‌گیری فاو در برنامه ماست و... در جهت حفظ منطقه فاو به عنوان منطقه‌ای حساس و مورد نظر عراق.
 - بازسازی سریع یگان‌های ضربه‌دیده به خصوص یگان‌های سازمانی.
 - برای گرفتن زمان و پرکردن خلأ شدید تبلیغاتی در دنیا، دست به حملات محدود یا نیمه‌وسیعی زده که با موفقیت‌های نیمه‌نسبی در آنها بتواند به اهداف خود که در بند ۶ ذکر شد، دست پیدا کند.
- ب) چنانچه نیروهای ایرانی با سرعت بیشتری اقدامات خود را با هدف حفظ دور تک و اقدامات پدافندی قوی برای ایجاد استحکامات و تحکیم خطوط به نحوی انجام دهند که دشمن در جمع‌بندی خود به این نتیجه برسد که در حمله به جبهه فاو، ضمن متحمل شدن خسارات بسیار نتیجه‌ای نیز نخواهد گرفت، ارتش عراق به عملیات‌های آفندی خود ادامه خواهد داد و ممکن است در نقطه‌ای که از نظر تبلیغاتی دارای اهمیتی باشد مانند مهران یا قصر شیرین دست به حمله وسیع‌تری بزند و با کمک تبلیغات جهانی با یک پیروزی جواب پیروزی ایران را بدهد و یک توان نسبی ایجاد کند.

پ) در حال حاضر همه اطلاعات رسیده نشان می‌دهد که دشمن در روزهای آینده حمله وسیعی در جبهه‌ها نخواهد داشت، ضمن اینکه باید هوشیارانه همه اقدامات تقویتی و تحرکات دشمن تحت نظر گرفته شود تا بتوان اقدامات دشمن را قبل از وقوع پیش‌بینی کرد، اما اجرای حملات محدودی در نقاط حساس متصور می‌باشد.

در پایان، نظر فرماندهان محترم سپاه اسلام را به ایجاد یک خط پدافندی مطمئن با نیروی در خط و احتیاط مناسب در منطقه والفجر ۸ و استقرار واحدهای احتیاط در نقاط حساس جبهه که در قسمت ششم ذکر شد و به خصوص حفظ دور تک‌های محدود و آماده‌سازی عملیات وسیع برای خارج شدن از حالت‌های انفعالی و به دست گرفتن مجدد ابتکار عمل در جنگ جلب می‌کنیم.^{۴۶}

منابع و مأخذ روزشمار ۱۳۶۵/۲/۲۰

۱. سند شماره ۱۲۱۶/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: دفترچه ثبت جنگ راوی قرارگاه نیروی زمینی سپاه، مهدی انصاری، ۱۳۶۵/۲/۱۲ تا ۱۳۶۵/۲/۲۲، صص ۱۲۰ و ۱۲۱.
۲. سند شماره ۱۳۸۶۷ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: گزارش تک عراق به بیج‌انگیزه تا شرفانی، واحد اطلاعات نیروی زمینی سپاه، ۱۳۶۵/۲/۲۵، صص ۲ و ۳.
۳. روزنامه اطلاعات، ۱۳۶۵/۲/۲۱، ص ۱۵.
۴. سند شماره ۱۳۷۶۱ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: گزارش تک دشمن در منطقه بیج‌انگیزه، واحد اطلاعات نیروی زمینی سپاه، ۱۳۶۵/۲/۱۹، ص ۶.
۵. سند شماره ۱۲۱۶/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، پیشین، ص ۱۱۹.
۶. سند شماره ۱۳۸۶۷ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، پیشین، ص ۳.
۷. سند شماره ۱۲۱۶/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، پیشین، ص ۱۱۸.
۸. روزنامه کیهان، ۱۳۶۵/۲/۲۱، ص ۳.
۹. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۵۲، ۱۳۶۵/۲/۲۱، ص ۲، تهران - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۵/۲/۲۰.
۱۰. سند شماره ۱۳۸۲۸ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: گزارش نوبه‌ای قرارگاه عملیاتی خاتم‌الانبیاء(ص) سپاه (واحد اطلاعات)، شماره ۱۳، ۱۳۶۵/۲/۲۳، صص ۱ و ۲.
۱۱. سند شماره ۱۳۷۷۵ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: گزارش نوبه‌ای قرارگاه فتح به اطلاعات قرارگاه نجف ۲، شماره ۴/۱۱۱، ۱۳۶۵/۲/۱۸ تا ۱۳۶۵/۲/۲۰، صص ۱ و ۲.
۱۲. سند شماره ۸۳۷۷۶ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از فرماندهی ناحیه کرمان به فرماندهی سپاه کشوری، ۱۳۶۵/۲/۲۹.

۱۳. سند شماره ۱۰۷۶۵۳ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از اطلاعات ژاندارمری جمهوری اسلامی به وزارت اطلاعات، ۱۳۶۵/۲/۲۰.
۱۴. سند شماره ۱۸۱۵۷۸ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از نماینده کمبا ۱۱ (شوکت بازرانی) به فرماندهی گردان ۱ تیپ ۳ نوه، ۱۳۶۵/۲/۲۰.
۱۵. سند شماره ۱۳۸۸۱ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، گزارش نوبه‌ای قرارگاه رمضان (واحد اطلاعات) به قرارگاه خاتم‌الانبیاء^(ص)، شماره ۳۰۲۴، ۱۳۶۵/۲/۲۵.
۱۶. سند شماره ۱۷۲۵۱۹ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از نیروهای قرآن، حیات به ناحیه یک قرارگاه رمضان، ۱۳۶۵/۲/۲۰
۱۷. سند شماره ۱۸۲۴۱۶ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از ناحیه ۲ سپاه مریوان به ناحیه یک قرارگاه رمضان، ۱۳۶۵/۲/۲۰
۱۸. سند شماره ۱۰۴۹۱۱ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از فرماندهی قرارگاه خاتم‌الانبیاء^(ص) به جانشین و سرپرست نیروی زمینی ارتش و فرمانده نیروی زمینی سپاه پاسداران، ۱۳۶۵/۲/۲۰.
۱۹. سند شماره ۴۴۲۵۵۲ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از فرماندهی قرارگاه خاتم‌الانبیاء^(ص) به فرماندهی نیروی زمینی سپاه، ۱۳۶۵/۲/۲۰.
۲۰. سند شماره ۱۸۱۵۸۰ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از نماینده کمبا ۱۱ (شوکت بازرانی) به فرمانده گردان ۱ تیپ ۳ نوه، ۱۳۶۵/۲/۲۳.
۲۱. سند شماره ۱۸۱۵۷۹ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از نماینده کمبا ۱۱ به فرمانده گردان ۱ تیپ ۳ نوه، ۱۳۶۵/۲/۲۳؛ و - روزنامه اطلاعات، ۱۳۶۵/۲/۲۳، ص ۲؛ و - روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۶۵/۲/۲۳، ص ۲.
۲۲. روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۶۵/۲/۲۱، ص ۴.
۲۳. روزنامه اطلاعات، ۱۳۶۵/۲/۲۱، ص ۲.
۲۴. روزنامه رسالت، ۱۳۶۵/۲/۲۰، ص ۲.
۲۵. روزنامه اطلاعات، ۱۳۶۵/۲/۲۰، ص ۲.
۲۶. سند شماره ۲۰۰۲۴۱ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: نشریه گزارش روزانه، وزارت اطلاعات جمهوری اسلامی ایران، شماره ۲۴۱، ۱۳۶۵/۲/۲۵، ص ۸.
۲۷. سند شماره ۱۳۸۲۸ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، پیشین، ص ۱۴.
۲۸. روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۶۵/۲/۲۱، ص ۱۲.
۲۹. روزنامه اطلاعات، ۱۳۶۵/۲/۲۱، ص ۲.
۳۰. سند شماره ۲۱۲۴۴۰ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: نشریه گزارش مستقیم، وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی، شماره ۴/۳۰، ۱۳۶۵/۲/۲۱، صص ۶ - ۱ ضمیمه.
۳۱. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۵۲، ۱۳۶۵/۲/۲۱، ص ۲، رادیو کلن، ۱۳۶۵/۲/۲۰.
۳۲. روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۶۵/۲/۲۰، ص ۴.
۳۳. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۵۲، ۱۳۶۵/۲/۲۱، صص ۶ و ۷، واشنگتن - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۵/۲/۲۰.
۳۴. همان، ص ۵، خبرگزاری جمهوری اسلامی به نقل از روزنامه ایل مساجرو، ۱۳۶۵/۲/۲۰.
۳۵. سند شماره ۱۴۱۹۲ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از ژاجا به وزارت اطلاعات، ۱۳۶۵/۲/۱۲.
۳۶. سند شماره ۱۳۷۷۷ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از ژاجا (رکن ۲) به وزارت اطلاعات، ۱۳۶۵/۲/۲۵.
۳۷. سند شماره ۱۳۹۱۳ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، گزارش نوبه‌ای قرارگاه عملیات نجف ۲، شماره ۱۹۱۸، ص ۱۰.
۳۸. واحد مرکزی خبر صداوسیما جمهوری اسلامی، بولتن رادیوهای بیگانه، ۱۳۶۵/۲/۲۱، ص ۵، رادیو کویت، ۱۳۶۵/۲/۲۰.
۳۹. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۵۲، ۱۳۶۵/۲/۲۱، ص ۱۰، دمشق - خبرگزاری فرانسه، ۱۳۶۵/۲/۲۰.
۴۰. همان، ص ۱۱، رادیو اسرائیل، ۱۳۶۵/۲/۲۰.
۴۱. روزنامه ابرار، ۱۳۶۵/۲/۲۱، ص ۲.
۴۲. روزنامه اطلاعات، ۱۳۶۵/۲/۲۰، ص ۱۵.
۴۳. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۵۲، ۱۳۶۵/۲/۲۱، ص ۱۳، رادیو بی‌بی‌سی، ۱۳۶۵/۲/۲۰.
۴۴. همان، ص ۳۳، بیروت - خبرگزاری آسوشیتدپرس، ۱۳۶۵/۲/۲۱.
۴۵. روزنامه اطلاعات، ۱۳۶۵/۲/۲۰، ص ۱۵.
۴۶. سند شماره ۱۳۷۷۱ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از واحد اطلاعات نیروی زمینی سپاه پاسداران، ۱۳۶۵/۲/۲۰.